

İNSAN HAKLARININ KORUNMASINDA İDARİ YARGININ ROLÜ

Prof. Dr. Ramazan YILDIRIM – Doç. Dr. Hüseyin BİLGİN-

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül Çoban Atik*

Öz

İnsan hakları insanların insan olmasından kaynaklı haklarıdır. Bu hakların korunması da devletlerin en önemli görevidir. Devletin bu görevini yerine getirmesinin denetimi sadece iç hukuk yoluyla olmamaktadır. Aynı zamanda uluslararası sözleşme hükümleri ile de insan haklarının korunması sağlanmaya çalışılmaktadır.

* Ramazan YILDIRIM, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İdari Hukuku Anabilim Dalı Başkanı, Konya, Türkiye | Prof., Selçuk University Faculty of Law, Head of Administrative Law Department, Konya, Türkiye. ✉yildirimramazan@hotmail.com • ORCID: 0009-0003-4062-9057.

Hüseyin BİLGİN, Konya Bölge İdare Mahkemesi 5. İdari Dava Daire Üyesi, Konya, Türkiye | Konya Regional Administrative Court, Member of the 5th Administrative Case Division, Konya, Türkiye. ✉huseyinbilgin22@hotmail.com • ORCID: 0000-0003-1887-792X.

Ayşegül Çoban ATİK, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İdari Hukuku Anabilim Dalı Doktora Öğretim Üyesi Konya, Türkiye | Asst. Prof., Selçuk University Faculty of Law, Department of Administrative Law, Konya, Turkey.

✉ aysegulcoban2005@hotmail.com • ORCID: 0000-0002-3849-3504.

- ✎ **Atf Şekli** | Cite As: Prof. Dr. Ramazan YILDIRIM – Doç. Dr. Hüseyin BİLGİN-
✎ Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül Çoban Atik “İnsan Haklarının Korunmasında İdari Yargının Rolü”, SÜHFD, C. 31, S. 3, 2023, s. 1109-1135.
- ✎ **İntihal** | Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.
- ✎ Bu eser Creative Commons Atf-GayriTicari4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. | This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Devletlerin insan haklarını ihlalleri, iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlar yatay insan hakları ihlali ve dikey insan hakları ihlalleridir. İdari yargı yerleri de insan hakları ihlaline neden olan yargılamalar yapabilmektedir. Ülkemizden AİHM önüne giden dosya sayısına bakıldığında insan hakları ihlallerinde idari yargı yerlerinin de önemli bir yeri olduğu görülmektedir.

Makalede, öncelikle insan hakları kavramına ve ihlallere genel bir bakışa ve insan haklarının ihlal biçimlerine yer verilmiştir. Sonrasında idari yargı yerlerince ihlal edilen ve AİHM önüne gelmiş olan insan hakları konusuna değinilmiştir. İdari yargı yerlerince insan hakları ihlallerine neden olunmasının sebeplerine yer verdikten sonra idari yargı hakimlerinin insan hakları ihlaline neden olmaması için taşıması gereken özelliklere bentler halinde ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

İnsan Hakları •İdari Yargı •İdari Yargı Hakimi •Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi •Bireysel Başvuru

THE ROLE OF ADMINISTRATIVE JURISDICTION IN THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS

Abstract

Human rights are the rights of people because they are human. The protection of these rights is the most important duty of the states. The control of the state's fulfillment of this duty is not only through domestic law. At the same time, it is tried to protect human rights with the provisions of international conventions.

Violations of human rights by states occur in two ways. These are horizontal human rights violations and vertical human rights violations. Administrative courts can also make judgments that cause human rights violations. Considering the number of files brought before the ECtHR from our country, it is seen that administrative courts have an important place in human rights violations.

In the article, first of all, the concept of human rights and an overview of the violations and the forms of violations of human rights are given. Afterwards, the issue of human rights, which were violated by the administrative courts and brought before the ECtHR, was mentioned. After giving place to the reasons for causing human rights violations by the administrative courts, the characteristics that the administrative judges should have in order not to cause human rights violations are expressed in paragraphs.

Keywords

Human Rights •Administrative Jurisdiction •Administrative Court Judge •European Court of Human Rights •Individual Application

GİRİŞ

İnsan hakları kişilerin insan olmasından kaynaklı en temel hakları olup gerek ulusal mevzuat hükümleri gerekse uluslararası mevzuat hükümleri ile koruma altına alınmıştır. Özellikle insan haklarının korunması noktasında Anayasanın 90. maddesinde 2004 yılında yapılan değişiklik sonrasında uluslararası sözleşme kuralları, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) hükümleri ve anılan sözleşme hükümlerinin uygulanmasına ilişkin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları iç hukuk yolunda doğrudan uygulanabilir hale gelmiştir. Buna bağlı olarak da iç hukuk uygulayıcıları tarafından anılan sözleşme hükümleri ve AİHM kararları önem kazanmaya başlamıştır. AİHS hükümleri ve AİHM içtihatlarının iç hukuk uygulayıcıları tarafından dikkate alınmaması halinde ise ülkemizin aleyhine yapılacak olan başvurularda ihlal kararı verilmesine neden olunacaktır. Bu durum ise ülkenin insan hakları karnesi bakımından olumsuz bir husus oluşturacaktır. Dolayısıyla insan haklarının korunmasında iç hukuktaki uygulayıcılar olan hakim ve savcıların büyük önemi ortaya çıkmaktadır.

İste tam da bu noktada çalışmamızın konusunun insan haklarının korunmasında idari yargı yerlerinin rolü oluşturmaktadır. Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde insan haklarına ve ihlallerine genel bakış ve insan haklarının ihlal biçimleri anlatılacaktır. İkinci bölümde ise idari yargı yerlerince ihlal edilen insan hakları, insan hakkı ihlallerinin önlenmesinde idari yargının önemi, idari yargı hakimlerinin atamaları ile ilgili genel problemler, ve AİHM'e taşınan idari yargı kararlarının incelenmesi sonucunda idari yargıda görev alan hakimlerde olması gereken nitelikler üzerinde durulacaktır.

I. İNSAN HAKLARI VE İHLALLERİNE GENEL BAKIŞ

17. ve 18. yüzyıl filozoflarına göre, özellikle de Hobbes, Locke, Rousseau'ya göre devletin varlık nedeni korku ve kargaşa ortamından çıkıp güven ortamında yaşamak¹ olarak kabul edilse de günümüzde devletin varlık nedeni, insanların güvenli bir ortamda yaşama ve

¹ KILIÇ, Yavuz, "Hobbes, Locke ve Rousseau'da 'Doğa Durumu' Düşüncesi", <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/219966>, E.T. 07.08.2021.

mülkiyet haklarına ek olarak, hukuka bağlı biçimde diğer hak ve özgürlüklerin de güven içinde kullanılmasını sağlamaktır.

Devletin diğer görev ve sorumluluklarının yanında insan hak ve özgürlüklerini güvence altına alıp korumak için yüklendiği üç temel işlevi vardır. Bunlar; yasama işlevi, yürütme işlevi ve yargı işlevidir.

Yasama işlevinin temeli, adalet anlayışına, Anayasaya ve devletin milletlerarası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerine uygun yasalar çıkarmasıdır.

Yürütme işlevinin temeli, devletin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ve Yasama organının çıkardığı yasalar ile kendisinin Anayasaya, uluslararası antlaşmalara ve yasalara uygun olarak çıkardığı ikincil düzenlemelere uygun birel işlemler ve eylemler yapmaktır. Ancak bunları yaparken hukuk devletinin yürütme organı olduğu için adalet anlayışına uygun davranması gerekir.

Yargı işlevinin temeli ise, kişiler arasındaki anlaşmazlıkların, tarafsız ve yansız olarak çözülmesi ile kural ihlallerinin yaptırımlarının yine yansız ve tarafsız olarak ölçülü biçimde kararlaştırılmasıdır.

Yasama işlevi kullanılarak, kişiye özel insan hak ve özgürlüklerinin ihlal edilme olasılığı hemen hemen hiç yoktur. Çünkü yasama işlevi gereğince çıkarılan hukuki düzenlemeler, kişiye özel olmayan, genel geçerli hukuk kuralları içeren maddi kanunlardır. Yasama organı, zaman zaman istisna olarak şekli kanunlar da çıkarabilir. Ancak bu çıkardığı şekli kanunlardan doğrudan doğruya kişiye yönelik olanlardan bazıları, o kişinin özel olarak başta yaşama hakkı olmak üzere bazı haklarını ihlal edebilir. Örneğin geçmişte çıkarılan idam cezalarının onanması kanunları böyle olabilir. Onların temelinde de yargı organları tarafından, adil yargılanma hakkının ihlali sonucu verilen yargı kararları vardır.

Bireylerin yargı organları önünde insan haklarının ihlaline maruz kalmaları kişi bazında değerlendirdiğimizde çok sık rastlanan bir durum değildir. Bir başka deyişle, insanlar her gün mahkemelere gidip gelmezler. Dolayısıyla, bireylerle devletin yargı işlevini yerine getiren organ ve görevlileri ya da devletin yargı işlevinin kullanılmasıyla dikey

insan hakkı ihlal edilmesi nitelik açısından ağır olmasına rağmen, nicelik açısından (sayısal açıdan) azdır.

Devlet işlevleri içinde insan hak ve özgürlükleriyle en fazla temas içinde olanı, yürütme işlevinin bir uzantısı olan idare işlevidir. Çünkü doğduğumuz andan öldüğümüz âna kadar idare işleviyle günün her saatinde karşılaşabiliriz. Bu nedenle insan hakları ihlalleri sayı itibariyle en fazla idare işlevinin yerine getirilmesi esnasında ortaya çıkmaktadırlar. Bu durumu, idari yargı yerlerinden verilen kararlar nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önüne taşınan uyuşmazlık sayısından kolaylıkla anlayabiliriz. Bizim tespitlerimize göre idare işlevinin kullanılması sonucu insan hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvurulardan; yaşama hakkının ihlaline ilişkin olanlardan 16 tanesini², işkence yasağının ihlaline ilişkin olanlardan 4 tanesini³, özgürlük ve güvenlik hakkının ihlaline ilişkin olanlardan 8 tanesini⁴, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının ihlaline ilişkin olanlardan 8 tanesini⁵, düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün ihlaline ilişkin olanlardan 4 tanesini⁶, ifade özgürlüğünün ihlaline ilişkin olanlardan 8 tanesini⁷,

² Paşa ve Erkan Erol/Türkiye D(D), BN (BN):51358/99; Oyal/Türkiye D, BN:4864/05; Hamsiye-Vedat Kayak/Türkiye D, BN:40310/06; Mehmet Şentürk ve Bekir Şentürk/Türkiye D, BN:13423/09; Yaşaroğlu/Türkiye D, BN:45900/99; Süleyman Ege/Türkiye D, BN:45721/09; İlbeyi Kemalöglü ve Meriye Kemalöglü/Türkiye D, BN:19986/06; Alaettin Alp ve Necla Alp/Türkiye D, BN:3757/09; Arzu Aktaş/Türkiye D, BN:38860/09; Vefa Serdar/Türkiye D, BN: 7309/04; Asiye Genç/Türkiye D, BN:24109/07; Kadri Budak/Türkiye D, BN: 44814/07; Sakine Epözdemir ve Diğerleri/Türkiye D, BN:26589/06; Mümin ve Bahriye Balcı/Türkiye D, BN: 58194/10; Aydoğdu/Türkiye D, BN: 40448/06; Abdulhamit Yılmaz ve Diğerleri/Türkiye D, BN: 7755/10.

³ Ebcin/Türkiye D, BN:19506/05; Aliev/Türkiye D, BN:30518/11; Musaev/Türkiye D, BN: 72754/11; Tüfekçi/Türkiye D, BN:52494/09.

⁴ Keshmiri-No:2/Türkiye D, BN:22426/10; ZNS/Türkiye D, BN:21896/08; DB/Türkiye D, BN:33526/08; T ve A/ Türkiye D, BN:47146/11; AD ve Diğerleri/Türkiye D, BN:22681/09; Asalya/Türkiye D, BN: 43875/09; Yarashonen/Türkiye D, BN:72710/11; Babajanov/Türkiye D, BN: 49867/08.

⁵ Öçkan ve Diğerleri/Türkiye D, BN:46771/99; Lemke/Türkiye D, BN:17381/02; Aksu/Türkiye D, BN: 4149/04-41029/04; Paşaoğlu/Türkiye D, BN:8932/03; Özpınar/Türkiye D, BN:20999/04; Emel Boyraz/Türkiye D, BN:61969/08; Cavit Tınarhoğlu/Türkiye D, BN:3648/04; Sodan/Türkiye D, BN: 18650/05.

⁶ Leyla Şahin/Türkiye D, BN:44774/98; Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı/Türkiye D, BN:32093/10; İzzettin Doğan ve Diğerleri/Türkiye D, BN: 62649/10;

toplantı özgürlüğü ve dernek kurma hakkının ihlaline ilişkin olanlardan 13 tanesini⁸, etkili başvuru hakkının ihlaline ilişkin olanlardan 14 tanesini⁹, ayırimcılık yasağının ihlaline ilişkin olanlardan 1 tanesini¹⁰, mülkiyet hakkının ihlaline ilişkin olanlardan 19 tanesini¹¹, eğitim hakkının ihlaline ilişkin olanlardan 5 tanesini¹² AİHM kabul edilebilir bulmuştur¹³.

Yehova Şahitleri Destekleme Derneği ve Diğerleri/Türkiye D, BN:36915/10-8606/13.

- ⁷ Ulusoy ve Diğerleri/Türkiye D, BN:34797/03; Nur Radyo ve Televizyon Yayıncılığı AŞ/Türkiye D, BN: 6587/03; Özgür Radyo-Ses Radyo Televizyon Yayın Yapım ve Tanıtım AŞ/Türkiye D, BN:11369/03; Albayrak/Türkiye D, BN:38406/97; Kayasu/Türkiye D, BN:64119/00-76292//01; Ayhan Erdoğan/Türkiye D, BN:39656/03; Özgür Radyo-Ses Radyo-Televizyon Yayın Yapım ve Tanıtım AŞ/Türkiye D-No:3, BN: 10129/04; Cengiz ve Diğerleri/Türkiye D, BN: 48226/10-14027/11.
- ⁸ Yeşilgöz/Türkiye D, BN: 45454/99; Metin Turan/Türkiye D, BN:20868/02; Karaçay/Türkiye D, BN: 6615/03; Kaya ve Seyhan/Türkiye D, BN:30946/04; Enerji Yapı-Yol Sen/Türkiye D, BN:68959/01; Müslüm Çiftçi/Türkiye D, BN:30307/03; Çerikci/Türkiye D, BN:33322/07; Şişman ve Diğerleri/Türkiye D, BN:1305/05; Küçükbalaban ve Kutlu/Türkiye D, BN:29764/09-36297/09; Dedecan ve Ok/Türkiye D, BN:22685/09-39472/09; Doğan Altun/Türkiye D, BN:7152/08; İsmail Sezer/Türkiye D, BN:36807/07; Özbent ve Diğerleri/Türkiye D, BN:56395/08-58241/08.
- ⁹ Jabari/Türkiye D, BN:40035/98; Güneri ve Diğerleri/Türkiye D, BN:42853/98-43609/98-44291/98; Ertaş Aydın ve Diğerleri/Türkiye D, BN:43672/98; Bulğa ve Diğerleri/Türkiye D, BN:43974/98; Akat/Türkiye D, BN:45050/98; Adem Yılmaz ve Diğerleri/Türkiye D, BN:41496/98 vd.; Soysal ve Diğerleri/Türkiye D, BN:54461/00-54579/00-55922/00; Kazım Ünlü/Türkiye D, BN:31918/02; Kızılkaya/Türkiye D, BN:50690/99; Ürküt/Türkiye D, BN: 50290/99; Fahrettin Aydın/Türkiye D, BN:31695/02; Beyaz/Türkiye D, BN:16254/02; Doğan Altun/Türkiye D, BN:7152/08; İsmail Sezer/Türkiye D, BN:36807/07.
- ¹⁰ Çam/Türkiye D, BN:51500/08.
- ¹¹ Amato/Türkiye D, BN:58771/00; Kuş/Türkiye D, BN:27817/04; Sak/Türkiye D, BN:4644/03; Mutu/Türkiye D, BN:25984/03; Akan/Türkiye D, BN:9574/03; Yıldırım/Türkiye D, BN:21482/03; Keçecioğlu ve Diğerleri/Türkiye D, BN:37546/02; Fener Rum Patrikliği/Türkiye D, BN:14340/05; Bora/Türkiye D, BN:14719/03; Hakan Arı/Türkiye D, BN:13331/07; Ayangil ve Diğerleri/Türkiye D, BN:33294/03; Kranta/Türkiye D, BN:31277/03; Yerebasmaz/Türkiye D, BN:14710/03; Süzer ve Eksen Holding AŞ/Türkiye D, BN:6334/05; Bil-Belgin İnşaat Şti/Türkiye D, BN:29825/03; Mahmut Sezer/Türkiye D, BN:43545/09; Cıngıllı Holding AŞ ve Çongıllıoğlu/Türkiye D, BN:31833/06-37538/06; Reisner/Türkiye D, BN:46815/09; Knick/Türkiye D, BN:53138/09.
- ¹² Mürsel Eren/Türkiye D, BN:60856/00; Hasan ve Eylem Zengin/Türkiye D, BN:1448/04; Temel ve Diğerleri/Türkiye D, BN:36458/02; Mansur Yaçın ve

II. İNSAN HAKLARININ İHLAL BİÇİMLERİ

İnsan haklarının ihlali iki biçimde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, dikey insan hakları ihlalleridir, diğeri de yatay insan hakları ihlalleridir.

A. Dikey İnsan Hakları İhlalleri

İnsan hakları teorisinin esas amacı bireyle devlet arasındaki ilişkiler için kurallar oluşturmaktır¹⁴. Devlet organları ve organlarındaki görevlileri aracılığıyla, işlevlerini yerine getirirken zaman zaman insan haklarının ihlallerine neden olabilmektedir. Devlet-birey ilişkileri ekseninde gerçekleşen insan hakları ihlallerine “dikey ihlaller” denilmektedir¹⁵.

Dikey insan hakları ihlalleri, en fazla devletin yürütme işlevi ve onun doğal uzantısı olan idare işlevinin yerine getirilmesi esnasında karşımıza çıkmaktadır. Özellikle idare işlevi, günün 24 saatinde işlediği göz önüne alınırsa, bu durum daha iyi anlaşılır. İdari rejimin benimsendiği ülkemizde, idare işlevinin yerine getirilmesi esnasında meydana gelen dikey insan hakları ihlallerinin denetimi, kural olarak idari davalar yoluyla idari yargı yerleri tarafından yapılmaktadır. Örneğin, komşu parsel sahibinin mülkiyet hakkının özüne dokunacak biçimde, komşunun konutunu veya işyerini kullanmasını engelleyecek tarzda diğer komşuya verilen yapı ruhsatları, sağlıklı bir çevre ve kentleşmeyi gözetmeden yapılan her düzeydeki imar planları ve parselasyon planları, imar planlarının öngördüğü kamulaştırmaların süresi içinde yapılmaması dikey insan hakları ihlalleridir.

Diğerleri/Türkiye D, BN:21163/11; Çam/Türkiye D, BN:51500/08.

¹³ <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid2%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22}}> adresinden 2016 yılına kadar olan uyuşmazlıklarda Türkiye aleyhine yapılan başvurular üzerinde yapılan inceleme sonucunda anılan tespitler elde edilmiştir. Ayrıca bkz. İNCEOĞLU, Sibel/ARAT, Nihal/ DUYMAZ, Erkan; İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkına İlişkin Emsal Kararlar, Avrupa Konseyi, Haziran 2022, Tam Pozitif Reklam&Matbaa, Ankara.

¹⁴ POROY, Mehmet Akif, “Yatay İlişkilerde Pozitif Yükümlülük İnsan Haklarının Yatay İlişkilerde Geçerliliği” İstanbul Barosu Dergisi C. 80, Sayı: 3, Y. 2006 s. 1005.

¹⁵ SUNAY, Reyhan, “İnsan HAKLARININ YATAY Etkisi ve Devletin Sorumluluğu”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 23, Sayı 1, Yıl 2015, s. 11.

İdare işlevi çerçevesinde dikey insan hakları ihlalleri, genellikle hukuka aykırı kesin ve yürütülebilir idari işlemlerin yapılmasıyla gerçekleşir. Bu tür işlemlerle gerçekleştirilen insan hakkı ihlalleri, genellikle idari yargı yerlerinde açılan iptal davası ile durdurulmuş olur. Şayet ihlal bir maddi veya manevi zarara neden olursa, o zaman da tam yargı davası¹⁶ açılarak zarar giderilmiş olur.

B.Yatay İnsan Hakları İhlalleri

İnsan haklarının bazıları bireylerin kendi aralarındaki ilişkiyi de etkilemektedir. İnsan haklarının, devletin dışındaki örgütler, özellikle suç örgütleri, özel hukuk tüzel kişileri veya gerçek kişiler tarafından ihlal edilmesine, insan haklarının yatay ihlali denmektedir.

İnsan haklarının yatay etkisi, devletler ya da kamu otoritelerinin, bireyleri diğer bireylerin ve devlet dışındaki diğer örgütlü yapıların insan hakkı ihlallerinden koruma görevine sahip olduğunu gösterir. Burada kişilerin diğer kişiler tarafından hak ve özgürlüklerinden yoksun bırakılmaları ya da öldürülmeleri ihtimaline karşı devletin bireyi ve onun hak ve özgürlüklerini koruması gerektiğinden söz ediyoruz. Çünkü, insanların yaşamlarını insan onuruna yaraşır bir biçimde devam ettirebilmeleri için devletin ya da kamu otoritesini kullananların hak ihlallerinden bizzat kaçınmaları, insan haklarına saygılı davranmaları açısından yeterli değildir¹⁷

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi birçok kararında, Sözleşme'nin 1 ile 13. maddeleri arasında belirtilen hakların sözleşmeye taraf devletlerce sıkı sıkıya korunması ve etkin olarak işletilmesi, kişilerin haklarından hiçbir kısıtlama olmaksızın yararlanabilmeleri için devletlerin pozitif yükümlülüklerinin olduğunu vurgulamaktadır¹⁸

Devlet (kamu otoritesini kullanan makamlar), bireyler arasındaki özel ilişkilerde meydana gelen hak ihlallerinde faileri bulmak,

¹⁶ Tam yargı davaları hakkında geniş bilgi için bkz. KOÇAK, Nazım Taha, *Tam Yargı Davaları*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2020; KOZANOĞLU, Gonca; *Türk İdare Hukukunda Doğal Afetler Nedeniyle İdarenin Sorumluluğu*, Adalet Yayınevi, Ankara 2020.

¹⁷ POROY, Mehmet Akif; "Yatay İlişkilerde Pozitif Yükümlülük İnsan Haklarının Yatay İlişkilerde Geçerliliği" İstanbul Barosu Dergisi, Cilt: 80 • S: 3 • Y: 2006 s. 1005

¹⁸ POROY, s. 1007

kovuşturma yapmak, yargılamak ve ihlalde bulunanların suçları kesinleşince gereken cezaları vermek ya da infaz etmek zorundadır. Çünkü, devletin yaptırımı uygulanmayan hukuki düzenlemeler yapmasının herhangi bir caydırıcılığı yoktur. Ayrıca devlet yürütme organı ve idare aracılığıyla, yatay insan hakkı ihlallerini gerçekleştirenlere karşı idari yaptırımlar uygulamakla da yükümlüdür. Örneğin Kabahatler Kanunu ve Çevre Kanunu gibi bazı kanunlar, yatay insan hakkı ihlaline neden olanlar hakkında idari yaptırımlar uygulanmasını öngörmektedir¹⁹. Devlet aykırılıkta bulunan taraf hakkında bütün bu işlemleri makul bir zamanda ve etkin bir şekilde yerine getirmek zorundadır²⁰.

Kişilerin yaşama ve özgür olma hakları, kişilerin diğer kişiler tarafından özgürlüklerinden yoksun bırakılmaları ya da öldürülmeleri olasılığına karşı hükümetlerin halkı korumaya çalışmak zorunda olmalarını gerektirmektedir. Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 17/1-2 maddesi, hükümetlere bireylerin özel yaşamlarına hukuk dışı yollarla müdahale edilmesini önleme yükümlülüğünü getirmiştir²¹.

Yatay ihlallerden dolayı devletin sorumluluğu, insan haklarını koruma görevinden doğmaktadır. Bu görevi bağlamında devlet; ihlalleri önlemek, gerçekleştiğinde soruşturmak, suçlu olduğu iddia edilenleri yargılamak ve tazminat ve telafiyi de içeren yeterli korumayı sağlamak durumundadır²². Buna ek olarak hukuka bağlı devletin idaresi, kolluk yetkilerini kullanarak özellikle yatay insan hakkı ihlallerini önleyici işlemler yapmak, bu işlemleri uygulamak ve gerektiğinde önleyici eylemlerde bulunmaktadır.

¹⁹ Çevre Kanununda öngörülen idari yaptırımlar için bkz. ÖZTOPRAK, Sezin; Çevre Hukukunda İdari Yaptırımlar, KTO Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 3.1, (2018): 41-78; ÖZLÜER, Özkaya, Ilgın; İdari Yaptırımların Özellikleri ve Çevre Kanunu, Ankara Barosu Dergisi, 2015/1, s.121-186; ÖĞÜTCÜ, Muhlis; Çevre Kanunundaki İdari Yaptırımlar, Adalet Yayınevi, Ankara 2022.

²⁰ POROY, s. 1008.

²¹ POROY, s. 1011.

²² SUNAY, s. 27.

İdare hukuku bağlamında, yatay insan hakları ihlalleri, idarenin koruyucu faaliyetlerinde, özellikle de kolluk hizmetlerinde yaşanan hizmet kusurları olarak karşımıza çıkar. Böyle olunca, idari yargıdaki tam yargı davaları ayrı bir öneme sahiptir.

Ancak, idari yargı yerleri yatay insan hakları ihlallerinin önlenmesi konusunda istikrarlı bir içtihat geliştirememişlerdir. Örneğin; Van İdare Mahkemesince, davacının 1989 yılında ... Kaymakamı olarak görev yapmakta iken izinli olduğu bir dönemde, ilçeye baskın düzenleyen teröristlerce evinin ateşe verildiğinin, evinin içinde bulunan eşyasının tamamının yandığının veya kullanılmaz hale geldiğinin 15.8.1989 tarihinde yetkililerce düzenlenen tutanaktan anlaşıldığı, bu haliyle, meydana gelen olayda, can ve mal güvenliğinin korunması şeklindeki kamu hizmetinin (kolluk hizmetinin) düzenlenmesinde ve işleyişindeki yetersizlik olarak ortaya çıkan hizmet kurusu nedeniyle uğranılan zararın hizmetin sahibi olan idarelerce giderilmesi gerektiği gerekçesiyle, açılan davada, davacı tarafından listeye alınan zati eşyanın olayın meydana geldiği 1989 Yılı rayiç bedeli dikkate alınarak Van esnafından resen bilirkişi olarak seçilen bilirkişi tarafından düzenlenen raporda belirlenen zarar karşılığı olarak 34.540.000.-TL tazminata hükmedilmiş, Danıştay 10. Dairesi de E: 1991/3270 ve K: 1993/979 sayılı kararı ile onamıştır. Yani teröristler tarafından kaymakamın mülkiyet hakkının yatay biçimde ihlal edilmesini önleyemeyen kolluk hizmetini idari yargı yeri kusurlu bulmuş ve açılan tam yargı davasında idare aleyhine hüküm kurmuştur. Ancak, bir başka kamu görevlisinin evinde 11.03.2015 tarihinde yaşanan hırsızlık vakası nedeniyle kamu görevlisinin uğradığı 14 000 TL maddi ve 10 000 TL manevi zararların tazmini için Konya 1. İdare Mahkemesinde açılan E: 2016/663 sayılı tam yargı davası, “... idarenin, özel güvenlik önlemleri alınmasını gerektirmeyen durumlarda meydana gelen güvenlik hizmetlerinde kusuru saptanmadıkça tazminle sorumlu tutulması mümkün bulunmamaktadır” gerekçesiyle, K: 2017/ 602 sayılı kararla reddedilmiştir. Davacı kamu görevlisi, söz konusu ilk derece idari yargı kararını Konya BİM 4. İdari Dava Dairesinde E:2017/3827 sayılı dosya istinafa taşımış, istinaf makamı K:2018/305 sayılı karar ile ilk derece mahkemesi kararını onamıştır. Davacı kamu görevlisi, adaletin tecellisine olan inancını yitirdiği için

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapmamıştır. Davacı kamu görevlisinin yaşadığı olayda hırsız, konut dokunulmazlığını da ihlal ederek kamu görevlisinin değerli eşyalarını çalmıştır. Şayet idare genel idari kolluk önlemi olarak polislerin veya mahalle bekçilerinin devriye gezme hizmetini kusursuz ve eksiksiz gerçekleştirseydi, suç failleri üzerinde caydırıcı etkisi olacaktı.

Bazı durumlarda yatay insan hakkı ihlallerini gerçekleştirenlere karşı idare bir idari yaptırım uyguladığı zaman, yaptırım uygulanan kişinin açtığı iptal davası aracılığıyla da dolaylı olarak yatay insan hakkı ihlalini idari yargı denetlemiş olur. Örneğin, çevreyi kirleterek yatay insan hakkı ihlalini gerçekleştiren kişiye idare yaptırım uyguladığında, yaptırım uygulanan kişinin, 2872 sayılı Çevre Kanununun 25. maddesi kapsamında açacağı iptal davası böyle bir dava olacaktır. Burada ihlalin giderilmesi aşamasında adil yargılama ilkesinin gözetilmesi gerektiği AİHM tarafından vurgulanmıştır²³.

III. İDARİ YARGI YERLERİNCE İHLAL EDİLEN İNSAN HAKLARI

İdari yargı yerleri de nihayetinde birer mahkemelerdir devletin yargı organı içinde yer alırlar. Bu nedenle, en az diğer yargı yerleri kadar idari yargı yerleri de bazen özellikle adil yargılanma hakkının dikey ihlallerine neden olabilmektedir. Bunun somut delili, idari yargı yerlerinde kesinleşen kararlara karşı veya görülen bazı davalar nedeniyle İNSAN HAKLARI NAKDİ TAZMİNAT Komisyonuna²⁴,

²³ AİHM'nin adil yargılanma hakkı ile ilgili idari yargıyı ilgilendirilen uyuşmazlıklar hakkında bkz. ZRVANDYAN, Arman; İdari Yargıda Avrupa Adil Yargılanma Standartlarına İlişkin Emsal Kararlar, (Çeviri: Nilay Arat), Avrupa Konseyi/Folke Bernadotte Akademisi, Mart 2021 Türkçe Baskısı, Tam Pozitif Reklamcılık ve Matbaacılık İç ve Dış Ticaret Ltd. Şti, Ankara; İNCEOĞLU/ARAT/DUYMAZ, s.26 vd.

²⁴ İnsan Hakları Nakdi Tazminat Komisyonu hakkında geniş bilgi için bkz. BİLGİN, Hüseyin; İnsan Hakları Tazminat Komisyonu, *Terazi Hukuk Dergisi*, 8.84, (2013): 80-85; YILDIRIM Zeki, " 6384 Sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun: İnsan Hakları İhlallerinin Çözümüne Dair Farklı Bir Yaklaşım" Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:17, S:1-2 Ocak – Nisan 2013, s.1725 – 1756.

Anayasa Mahkemesine²⁵ ve nihayetinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine²⁶ yapılan başvurulardır.

İdari yargı yerlerinin dikey olarak ihlal ettiği iddiasına en fazla konu olan insan hakkı; adil yargılanma hakkı ve onun alt türevleri olan

---

²⁵ Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru konusunda geniş bilgi için bkz. EKİNCİ, Hüseyin/ SAĞLAM, Musa; 66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Şen Matbaa, 2012; AYDIN, Öykü Didem; “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru” Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S:4, 2011; ÖZBEY, Özcan; Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Birey Başvuru Hakkı, Adalet Yayınevi, 2013; YALÇINÖZ, Bahadır; “Bireysel Başvuruya Konu Olamayacak İşlem ve Kararlar” Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi Cilt 1, Sayı 2, s.187 -206; Kılınc D. B. Türkiye’de Bireysel Başvuru Sisteminin Kurulması: Başarı Vaad Eden Bir Tecrübe, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 2015; 0(5): 571-587; TURABİ, Selami; Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi, Seçkin Yayınevi, 3. Baskı, Ankara 2017; KILIÇ, Ayşe Funda, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Anayasal ve Kişisel Önem Kriteri, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7(1), 129-149; ATAY, Abdullah; Bireysel Başvuru Kararlarının İdari Yargıda Usul Kurallarının Yorumuna Etkisi, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021; GÖREN, Zafer; Türk Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru, Yetkin Hukuk Yayınları, Ankara 2013.

²⁶ AİHM bireysel başvuru hakkında geniş bilgi için bkz. BİLİR, Faruk; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yargılama Yetkisi, Genişletilmiş 2.B, Ankara 2012; KUYAKSİL, Ali; İnsan Hakları Bilgileri, Ankara, 2002; KAYA, Abdulkadir, İnsan Hakları Uygulamaları, Ankara, 2010; KARAOSMANOĞLU, Fatih; İnsan Hakları, Güncelleştirilmiş 2.B, Ankara 2012; TEZCAN, Durmuş/ERDEM M. Ruhan/ SANCAKTAR Oğuz/ÖNOK, R. Murat; İnsan Hakları El Kitabı, 2.B, Ankara 2009; BİLGİN, Hüseyin; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İdari Yargısına Yansımaları, Ankara 2014; GÖZLÜGÖL, Said Vakkas; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuzda Etkisi, Güncelleştirilmiş ve Genişletilmiş, 2. B, Ankara 2002, s. 319 vd; ANAYURT Ömer; Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu, Ankara 2004, s. 158 vd; GÖZÜBÜYÜK A. Şeref/GÖLCÜKLÜ, Feyyaz; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yönetimi 13. Ek Protokole Göre Hazırlanıp Genişletilmiş 10.B, Ankara 2013, s.31; BİLGİN, Hüseyin; İdari Yargı İçin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Uygulama Rehberi, Adalet Yayınevi, Ankara 2017.

makul sürede yargılanma hakkı²⁷, mahkemeye erişim hakkı, Danıştay Başsavcılığının görüşünün tebliğ edilmesi hakkı, gerekçeli karar hakkı ve hakkaniyete uygun yargılanma hakkıdır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önüne idari yargı yerlerinden; makul sürede yargılanma hakkının dikey olarak ihlal edildiği gerekçesiyle giden başvurulardan 62 tanesi²⁸, mahkemeye erişim

²⁷ AKINCI, Müslüm; İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı, Turhan Kitapevi, Ankara 2008, s. 290 vd; İNCEOĞLU, Sibel; İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı, Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler, Beta Yayınevi, 4. Bası, İstanbul 2013; TAKCI Tuğçe, Türk ve Avrupa Hukukunda Temel Hak Boyutuyla Adil Yargılanma Hakkı, Adalet Yayınevi, Ankara 2017; DEMİRKOL, Selami; Devlet Birey Hukuk İlişkisi (Ders Notları) Beta Yayınları, İstanbul 2021, s.243-298; DEMİRKOL, Selami; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin İdari Davalarla İlgili Yargılama Ayrıntıları İhmal-İhlal (İki Resim Arasındaki Fark) Beta Yayınları, İstanbul 2020.

²⁸ Nuri Özkan/Türkiye D, BN:50733/99; Ormancı ve Diğerleri/Türkiye D, BN:43647/98; Çakmak vd/Türkiye D, BN:53672/00; Meryem Güven vd/Türkiye D, BN:50906/99; Özel vd/Türkiye D, BN:50913/00; Mete/ Türkiye D, BN:39327/02; Yiğit/Türkiye D, BN:62838/00; Karakullukçu/Türkiye D, BN:49275/99; Döleneken/Türkiye D, BN:31132/96; Osman Erden/Türkiye D, BN:1520/06; Ahmet Kılıç/Türkiye D, BN:38473/02; Kök/Türkiye D, BN:1855/02; Rodoplu/Türkiye D, BN:41665/02; Serdar Çakmak/Türkiye D, BN:29600/02; Musluoğlu vd/Türkiye D, BN:50948/99; Olcar/Türkiye D, BN:76096/01; Köseoğlu/ Türkiye D, BN:73283/01; Özoğuz/Türkiye D, BN:17533/04; Rabia Tan vd/Türkiye D, BN:8095/02; Yerlikaya/Türkiye D, BN:10985/02-10993/02; Koşal/Türkiye D, BN:23453/04; Mehmet Selçuk/Türkiye D, BN:13090/04; Bas/Türkiye D, BN:49548/99; Tarımcı/Türkiye D, BN:30001/03; Ayık/Türkiye D, BN: 10467/02; Korkut/Türkiye D, BN:10693/03; Erdal Çalışkan/Türkiye D, BN:36062/04; Hasefe/Türkiye D, BN:25580/03; Aras/Türkiye D, BN:1895/05; Abdulaziz Danış/Türkiye D, BN:23573/02; Okçu/Türkiye D, BN:39515/03; Altındağ ve İpek/Türkiye D, BN:42921/02; Alkan/Türkiye D, BN:75588/01; Mustafa Gürbüz/Türkiye D, BN:6016/04; Zeytinli/Türkiye D, BN: 42952/04; Nurten Yavuz/Türkiye D, BN:14295/05; Ateş Sönmez/Türkiye D, BN:22487/05; Köksal ve Durdu/Türkiye D, BN:27080/08-40982/08; Buhur/Türkiye D, BN:24869/05; Hakan Uslu/Türkiye D, BN:21175/06; Nusret Erdem/Türkiye D, BN:34490/03; Berü/Türkiye D, BN:47304/07; Özer Öner vd/Türkiye D, BN:9508/06-26255/06-35853/06; Zaman/Türkiye D, BN:17839/07; Terzi/Türkiye D, BN:23086/07; Gürkan/Türkiye D, BN: 1154/04; Alphan/Türkiye D, BN:770/04; Ahmet İlhan/Türkiye D, BN:8030/07; Mecit Bozkurt/Türkiye D, BN:7089/07; Tumlukolçu/Türkiye D, BN:33621/09; Braun/Türkiye D, BN:10655/07; Nurcan Kara vd/ Türkiye D, BN:16785/09; Akmansoy/Türkiye D, BN:14787/07; Alhan/Türkiye D, BN:8163/07; Aydan/Türkiye D, BN:16281/10; Mehmet Salih Uçar/Türkiye D, BN:5485/07; Tekin/Türkiye D, BN:26252/06; Akat ve Kaynar/Türkiye D, BN:34740/04-2399/06; Behçet Taş/Türkiye D, BN:48888/09; Şevket Kürüm

hakkının dikey ihlaline yönelik giden başvurulardan 8 tanesi²⁹, Danıştay Başsavcılığının görüşünün tebliğ edilmesi hakkının dikey ihlaline yönelik giden başvurulardan 17 tanesi³⁰, (gerekçeli karar hakkının dikey ihlaline ilişkin giden başvurulardan 1 tanesi, hakkaniyete uygun dava hakkının dikey ihlaline ilişkin giden başvurulardan 1 tanesi dahil olmak üzere) kabul edilmiştir. Bu rakamlar sayı itibariyle ciddi rakamlardır.

IV. İNSAN HAKKI İHLALLERİNİN ÖNLENMESİNDE İDARI YARGININ ÖNEMİ

İnsan haklarının gerek dikey gerekse yatay ihlallerinin önlenmesinde, idari yargı yerlerince yapılan denetim ve yargılamalar ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü bu yargı türünde bir istisna dışında davalı daima idaredir. İdari davalarda davalı taraf, davacı tarafla kıyaslanamayacak kadar güçlüdür. Bu güç bazen idari yargı mensuplarında tedirginliğe neden olabilmektedir.

İdari yargıda, adil yargılanma hakkı ve onun alt türevlerinin ihlalleri dışındaki yatay ve dikey insan hak ihlallerinin önlenmesi, giderilmesi veya tazminata bağlanması; daha ilk derece idari yargı

---

vd/Türkiye D, BN:54113/08; Akdemir ve Evin/Türkiye D, BN: 58255/08-29725/09; Ercan Bozkurt/Türkiye D, BN:20620/10.

²⁹ Gençler/Türkiye D, BN:31881/02; Mehmet ve Suna Yiğit/Türkiye D, BN:52658/99; Mesutoğlu/Türkiye D, BN:36533/04; Serin/Türkiye D, BN:18404/04; Serap Demirci/Türkiye D, BN:316/07; Hüseyin Özel/ Türkiye D, BN:2917/05; Bakan/Türkiye D, BN:50939/99; Elinç/Türkiye D, BN:50388/06.

³⁰ Meral/Türkiye D, BN:33446/02; Karaduman ve Tandoğan/Türkiye D, BN:41296/04-41298/04; Hasırcı/Türkiye D, BN: 38012/03; Hidayet Akgül/Türkiye D, BN: 19728/02; Emine Araç/Türkiye D, BN: 9907/02; Melek Sima Yılmaz/Türkiye D, BN:37829/05; Büyükdere ve Diğerleri/Türkiye D, BN:6162/04, 6297/04, 6304/04, 6305/04, 6149/04, 9724/04-9733/04; Tuksalvd/Türkiye D, BN:57711/08; S.S. Balıklıçeşme Beldesi Tarım Kalkınma Kooperatifi ve Diğerleri/Türkiye D, BN:3573/05, 3617/05, 9667/05, 9884/05, 9891/05,10167/05,10228/05, 17258/05,17260/05,17262/05,17275/05,17290/05-17293/05; Erciyas /Türkiye D, BN:10971/05; Mehmet Emin Şimşek/Türkiye D, BN:5488/05; Mehmet Yolcu/Türkiye D, BN: 33200/05; Solakoğlu vd/Türkiye D, BN:3674/09, 4359/09, 15151/09, 15159/09, 15167/09, 15168/09, 15171/09, 15173/09, 27318/09, 27869/09, 28028/09, 28823/09, 29160/09, 30590/09, 31073/09, 32123/09, 32244/09, 32251/09, 32254/09, 32300/09, 32807/09, 33259/09, 33357/09, 36648/09, 36681/09, 38080/09, 43491/09, 48731/09, 49213/09,56105/09, 63781/09 ve 67456/09; Ekmekçi vd/Türkiye D, BN: 2841/05 vd; Şükran Boz/Türkiye D, BN:7906/05; Aysel Kılıç vd/Türkiye D, BN:33162/10.

yerlerince kararlaştırılır. Bu nedenle idari yargı hakimlerinin eğitimleri ve donanımları ayrı bir öneme sahiptir.

V. İDARİ YARGI ATAMALARI İLE İLGİLİ GENEL PROBLEMLER

1) Genelde hakim sınıfı, özelde idari yargı hakimleri, gerek dikey insan hakları ihlallerinin önlenmesinde gerekse yatay insan hakları ihlallerinin önlenmesinde büyük öneme sahiptir. Çünkü adaletin tecellisinde son sözü hakimler söyler.

2) Bu noktada genelde hakimlerin, özelde idari yargı hakimlerinin yetişmesi konusu ilk olarak karşımıza çıkan sorundur. Geçmişte legal bir görüntü içinde kendini gizleyen FETÖ, çok sayıda yandaşını, diğer devlet organları ile birlikte yargı organları içine de yerleştirmiştir. 15 Temmuz hain darbe girişimi sonucunda FETÖ terör örgütü ile irtibat ve iltisacı olduğu gerekçesiyle idari yargı yerlerinde görev yapan hakim ve savcıların büyük bir kısmı kamudan ihraç edilmiştir. Ancak, bu ihraç edilenlerin bazıları savcılıklar tarafından kovuşturmasına yer olmadığına dair karar verilmesine ve yargılananlardan da bazıları beraat etmesine rağmen yargıçlık görevlerine döndürülmemişlerdir. Danıştay tarafından meslekten ihraç kararı verilmesi işlemine karşı açılan iptal davalarında meslekten çıkarma işleminin iptaline karar verilen yargıçlar görevlerine iade edilmişse de bu sayı oldukça azdır³¹. Bu ihraçlar ve kesinleşmiş beraat kararlarına rağmen yargıçlık görevlerine döndürülmeyenler nedeniyle idari yargı yerlerinde yetişmiş insan gücü problemi ortaya çıkmıştır.

3) Anılan ihraçlardan sonra ise insan gücü eksikliğinin giderilmesi amacıyla çok sayıda yeni idari hakim alınmıştır. Ancak bu hakimlerin bir çoğu, mevzuatta aranan iki yıllık staj süresinin çok çok altında staj yaparak asil hakim olarak atanmışlardır. Hatta o dönemde birkaç aylık staj süresi sonunda atanan hakimler bile olmuştur. Bu durum uygulamada hakimlerin tecrübe eksikliği nedeniyle özellikle kararların gerekçeli yazılması ve dosyaların süresi içerisinde eksiksiz incelenmesi konusunda bir takım problemlere neden olmuştur.

³¹ Bakınız. <https://www.indyrturk.com/node/566776/haber/dan%C4%B1%C5%9Ftay%E2%80%99da-n-fet%C3%B6-gerek%C3%A7esiyle-ihra%C3%A7-edilen-178-hakim-savc%C4%B1-in-g%C3%B6rev-iade-ve> (e.t.16.04.2022)

4) Ancak aradan geçen süre içerisinde bu hakimler tecrübe kazandığı gibi bundan sonraki yeni hakim adayları alımlarında staj süresi önce yeniden 2 yıl olarak belirlenmiş, sonrasında hakim yardımcılığı müessesesinin kabul edilmesiyle birlikte bu süre üç yıla çıkartılmıştır³². Üç yıllık bu sürenin dolu dolu geçirilmesi hakimlerin yetişmesi adına son derece önem arz etmektedir.

VI. AİHM'E TAŞINAN İDARİ YARGI KARARLARININ İNCELENMESİ SONUCUNDA İDARİ YARGIDA GÖREV ALAN HAKİMLERDE OLMASI GEREKEN NİTELİKLER KONUSU

1 İdari yargı ile ilgili AİHM kararlarının çok fazla olduğu görülmektedir³³. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun açılması, sayıca biraz azalmaya neden olmuşsa da sonradan tekrar artmaya başlamıştır. Özellikle adil yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvuruların sayısı dikkat çekicidir.

2 İdari yargı yerlerine, bilindiği üzere idari işlem veya eylemler nedeniyle hakları veya menfaatleri ihlal edilen kişiler başvurmaktadır ve davalı, bir istisna dışında daima bir kamu otoritesi olan idaredir. Bu nedenle, idari yargı hakiminin tarafsızlığı ve bağımsızlığı, gerek dikey insan hakları ihlallerinde gerekse yatay insan hakları ihlallerinin önlenmesinde büyük öneme sahiptir.

3 Öte yandan insan hakları konusunda Türkiye Adalet Akademisinde eğitim verilse de ayrıca 7331 sayılı Yasa³⁴ ile birlikte

³² **Hâkim ve savcı yardımcılığı süresi ve eğitim: MADDE 10- (Başlığı ile Birlikte Değişik:23/6/2022-7413/1 md.)** Hâkim ve savcı yardımcılığı süresi üç yıldır. Hâkim ve savcı yardımcılığı; temel eğitim dönemi, görev dönemi ve son eğitim döneminden oluşur. Temel eğitim ve son eğitim Türkiye Adalet Akademisi tarafından verilir. Görev dönemi ise yargı mercilerinde fiilen görev yapmak suretiyle geçirilir. Hâkim ve savcı yardımcıları, atanmalarını müteakip temel eğitime alınır. Temel eğitim döneminde adli yargı hâkim ve savcı yardımcıları, adli yargı teşkilatının ihtiyaç durumu ile imkânlar ölçüsünde kendi istekleri göz önünde bulundurulmak ve Hâkimler ve Savcılar Kurulunun görüşü alınmak suretiyle, Adalet Bakanlığınca hâkimliğe veya savcılığa atanacak şekilde ayrılır....”

³³ BİLGİN, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları, s.57-707; BİLGİN, Uygulama Rehberi, 5 vd.

³⁴ 30/3/2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanuna aşağıdaki madde eklenmiştir. “Mahkemede staj MADDE 73/A- (1) Hâkim adayları ile avukat stajyerleri, Mahkemede staj yapabilir.

hakim ve savcı adaylarının stajlarının bir bölümünü Anayasa Mahkemesinde yapabilme imkanı getirilmiştir.

4 Anayasa Mahkemesinde yapılacak staj sayesinde idari hakim adaylarının insan hakları konusundaki farkındalıklarının artırılması sağlanmış olacaktır. Zira insan haklarının korunması yolunda AYM de önemli bir durak olarak karşımıza çıkmaktadır.

5 2011 yılında yapılan anayasa değişikliği sonrasında AİHS'ne konu edilen insan hakları, gerek dikey olarak gerekse yatay olarak ihlal edilirse, hak sahiplerince Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapma imkanı getirilmiştir.

6 Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru, idari yargı yerlerinde görülen davalarda oldukça sık olarak başvurulmuş bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır³⁵. Bu durum, sadece tarafların verilen karardan tatminsizliği veya yargısal yollara başvuru hakkının kötüye kullanılması ile açıklanamaz.

7 İdari yargı hakimlerinin insan hakları konusunda farkındalığının artması adına gerek hakim adayı iken gerekse meslekte iken Anayasa Mahkemesi'nde hizmet içi eğitim seminerine katılması çok büyük önem arz etmektedir. Aradan geçen bu süreç içerisinde Anayasa Mahkemesi belirli konularda insan hakları ihlalinin önleme noktasında önemli bir yol almıştır. Bu tecrübelerinin idari yargı yerlerindeki hakim ve savcılarca da paylaşılmasının önemi büyüktür.

8 Bunun için pandemi süreci ile birlikte önemi ve kullanımı artan çevrimiçi eğitim yöntemlerinin kullanılması bu konudaki bir kısım masraftan da tasarruf sağlayacaktır. Özellikle hakim adaylarının stajlarında Anayasa Mahkemesine de yer verilecek olması çok olumlu olmakla birlikte öncelikle mevcut hakim ve savcılarının bu konuda Anayasa Mahkemesi üye ve raportörlerince hizmet içi eğitime tabi tutulması gerekir. Bu eğitimin yüz yüze yapılmasında elbette fayda

---

Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir." (7331 SK m. 26).

³⁵ Bu konuda bkz. YAMLI, Mehmet Sadık; Bireysel Başvuruda İdari Yargıya İlişkin İhlal Kararları,(Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Sisteminin Desteklenmesi Ortak Projesi, Şen Matbaa, Ankara 2016; İNCEOĞLU/ARAT/DUYMAZ, s. 103-11;141-143;200;202; 214; 292 vd gibi;

vardır. Fakat yüz yüze hizmet içi eğitim yapma imkanı yoksa, çevrimiçi olarak insan hakları hizmet içi eğitimi tamamlanmalıdır.

9 Eğitim alacaklar ve eğiticiler belirlenirken belli bir cemaat, grup, parti, yakınlığına göre hakimler belirlenmemeli ve tamamen işinin ehli olan kişiler eğitici olarak seçilmelidir ve idari yargıda görev yapan tüm hakim ve başkanlarına, hatta yazı işleri personeline kadar idari yargıda görev yapan herkese bu konuda eğitim verilmelidir. Bu noktada hakim ve savcılarının birinci sınıfa ayrılabilmesi için en az üç meslek içi eğitime katılmış olma şartının getirilmiş olması yerinde bir düzenleme olmuştur³⁶. Ancak kanaatimizce buradaki düzenleme her terfi döneminde en az bir meslek içi eğitime³⁷ katılma ve birinci sınıfa ayrılma için de en az 5 meslek içi eğitime katılma şeklinde düzenlenmesi daha uygun olacaktır.

10 Bu konuda adaletin tecellisi açısından birkaç olumsuz karara imza atmalarına rağmen, Anayasa Mahkemesi üye ve raportörlerinin belirli bir yeterliliğe ve bilgi birikimine sahip olduğu verilen kararlardan anlaşılmaktadır. Özellikle 2577 sayılı Kanun ile bu kanunun 31. maddesinin yaptığı atfı üzerine HMK nin uygulanması nedeniyle ortaya çıkan sorunlar dolayısıyla adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine dair çok sayıda AYM kararı bulunmaktadır³⁸.

11 Yine idari yargı yerlerinden Anayasa Mahkemesi'ne giden bireysel başvuruların büyük bir çoğunluğu makul sürede yargılanma hakkının ihlali ile ilgilidir³⁹. Makul süre içerisinde yargılama yapılmamasının nedeni ise yeterli donanımlı yargıcın bulunmaması,

³⁶ *Birinci sınıfa ayrılma koşulları: Madde 32 – Birinci sınıfa ayrılabilmek için: ..... g) (Ek: 23/6/2022-7413/5 md.)* En az üç meslek içi eğitim programına katılmış olmak, Gerekir. (2802 SK m.32).

³⁷ *Meslek içi eğitim: Madde 119 – (Değişik: 8/8/2011-KHK-650/22 md.; İptal: Anayasa Mahkemesinin 18/7/2012 tarihli ve E.: 2011/113 K.: 2012/108 sayılı Kararı ile; Yeniden düzenleme: 27/6/2013-6494/22 md.; Değişik:15/2/2014-6524/3 md.)* Hâkim ve savcılarının hak ve ödevi olan meslek içi eğitimleri Türkiye Adalet Akademisince yaptırılır. Bu eğitimin usul ve esasları, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun görüşü alınarak Türkiye Adalet Akademisince hazırlanan yönetmelikte belirlenir. (2802 SK m. 119).

³⁸ YAMLI, s. 147 vd- s. 375 vd.

³⁹ Makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili bkz. YAMLI, s. 245 vd. İNCEOĞLU, Sibel; Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği, Şen Matbaa, 2017, Ankara, s. 109-124.

işlerin çok yoğun olması, özellikle istinaf kanun yolu gelmeden önce Danıştay'ın iş yükündeki yoğunluk gibi nedenleri vardır.

12 AYM gibi yine AİHM'e giden davalarla ilgili olarak Adalet Bakanlığı bünyesinde kurulan İnsan Hakları Nakdi Tazminat Komisyonunca yapılan inceleme ve değerlendirmelerde başvurucuyu tatmin edecek kararlar verilmeli, böylece başvurucunun yeni baştan idari yargıya, arkasından bireysel başvuru yoluna⁴⁰ ve nihayetinde

⁴⁰ 05.04.2023 gün ve 32154 sayılı Resmi Gazete de yayımlanan 28.03.2023 tarih ve 7445 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle “**MADDE 39-** 9/1/2013 tarihli ve 6384 sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanununun 4 üncü maddesinin birinci ve üçüncü fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.”(1) Bu Kanun kapsamında yapılacak müracaatlar hakkında karar vermek üzere Bakanlığın merkez teşkilatı ile bağlı ve ilgili kuruluşlarında çalışan hâkim ve savcılar arasından Adalet Bakanı tarafından atanacak dokuz kişiden oluşan bir Komisyon kurulur. Komisyon Başkanı bu üyeler arasından Adalet Bakanı tarafından belirlenir. Komisyon, iş durumuna göre üç üyeden oluşan heyetler halinde de çalışabilir. Heyetlerin başkanları Adalet Bakanı tarafından; heyetlerin oluşumu ve yokluklarında birbirlerinin yerine bakacak üyeler ile iş bölümü Başkan tarafından belirlenir. Başkan, Komisyonun ve heyetlerin verimli ve uyumlu şekilde çalışmasından sorumludur.” “(3) Komisyon asgari yedi üyeye, heyetler üye tam sayısı ile toplanır; kararlar üye tam sayılarının salt çoğunluğuyla verilir. “**MADDE 40-** 6384 sayılı Kanunun geçici 2 nci maddesinin birinci fıkrasında yer alan “bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih” ibaresi “9/3/2023 tarihi” şeklinde değiştirilmiştir.” Anılan değişiklik sonrasında Anayasa Mahkemesinde bulunan bazı bireysel başvurular hakkında Komisyona müracaat GEÇİCİ MADDE 2- (Ek:25/7/2018-7145/20 md.) (1) Kanununun 2 nci maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentleri kapsamında olup, münhasıran 9/3/2023 tarihi itibarıyla Anayasa Mahkemesinde derdest olan bireysel başvurular, başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle verilen kabul edilemezlik kararının tebliğinden itibaren üç ay içinde yapılacak müracaat üzerine Komisyon tarafından incelenir.5 (2) Komisyona müracaat, müracaat edenin kimlik bilgileri ile Anayasa Mahkemesine başvuru tarihi ve numarasını içeren imzalı bir dilekçeyle yapılır. Dilekçeye, Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuruya ilişkin form, kabul edilemezlik kararı ve bu kararın tebliğine dair belge ile ihlal iddiasına ilişkin diğer bilgi ve belgeler eklenir. (3) Müracaat evrakındaki eksikliğin giderilmesi için müracaat edene otuz günü geçmemek üzere süre verilir. Bu süre içinde, geçerli bir mazeret olmaksızın eksikliğin tamamlanmaması hâlinde müracaat reddedilir. (4) Bu madde uyarınca Komisyona gelen müracaatlar bakımından 7 nci maddenin birinci fıkrasındaki dokuz aylık süre, on altı ay olarak uygulanır.” Şeklini almıştır. Anılan değişiklik sonrasında, Ceza hukuku kapsamındaki soruşturma ve kovuşturmalar ile özel hukuk ve idare hukuku kapsamındaki yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığı ve mahkeme kararlarının geç veya eksik icra edildiği ya da hiç icra edilmediği gerekçeleri ile, münhasıran 9/3/2023 tarihi itibarıyla Anayasa Mahkemesinde derdest olan bireysel başvuruların, başvuru yollarının

AIHM'ne gitmesinin önüne geçilmelidir. Bunun için komisyonun vereceği özellikle manevi tazminat kararları tatmin edici olmalıdır.

13 Aynı şekilde idari yargı yerlerinde AIHS, AIHM içtihatları, AYM'nin idari yargı yerleri ile ilgili geliştirdiği içtihatlar konusunda derli toplu çalışma sayısı çok azdır. Bu çalışmalar TAA ve Adalet Bakanlığınca desteklenmeli ve ortaya çıkan ürünler hakim adaylarına ve mevcut hakimlere ücretsiz olarak dağıtılmalıdır⁴¹.

14 Yine hakim ve savcıların bu konularda yüksek lisans ve doktora yapma imkanları artırılmalıdır. Lisansüstü eğitim almak isteyen idari yargı hakimlerine, her konuda kolaylıklar sağlanmalı ve tercih noktasında liyakat esas alınmalıdır.

15 İnsan haklarının muhafazası adına özellikle güçlü idarelerce bu hakların daha kolay ihlal (dikey ihlal) edilme riski nedeniyle idare yargıcının bu konuda tam donanımlı olması ve tam donanımdan kaynaklanan özgüvene sahip olması çok büyük önem arz etmektedir. Donanımlı ve bu donanımdan kaynaklanan özgüvenli yargıçlar sayesinde bu konudaki ihlaller azalacaktır. Bu nedenle hakimlere esasın usule feda edilmemesi gerektiği noktasındaki AIHM ve AYM içtihatları iyice öğretilmeli ve hakkın hak sahibine teslimi ile geciken adaletin adalet olmadığı hususu da iyice kavratılmalıdır.

16 Yine hain darbe girişimi sonucunda çıkartılan KHK'ler ile

---

tüketilmemesi nedeniyle verilen kabul edilemezlik kararının tebliğinden itibaren üç ay içinde yapılacak müracaat üzerine Komisyon tarafından inceleneceği düzenlenmiştir.

⁴¹ Nitekim bu önerimiz doğrultusunda bir takım çalışmalar yapılmış olmakla birlikte bu çalışmaların gerek sayısı gerekse kapsamı oldukça azdır. Anılan çalışmalara örnek olarak; Avrupa Konseyi ile ortak projeler kapsamında basılıp dağıtımı yapılan 1-ZRVANDYAN, Arman; İdari Yargıda Avrupa Adil Yargılanma Standartlarına İlişkin Emsal Kararlar, (Çeviri: Nilay Arat), Avrupa Konseyi/ FolkeBernadotte Akademisi, Mart 2021 Türkçe Baskısı, Tam Pozitif Reklamcılık ve Matbaacılık İç ve Dış Ticaret Ltd. Şti, Ankara; 2- Yargı Mensupları İçin Uluslararası Koruma Süreçleri El Kitabı, Türkiye'nin Ulusal İltica Sisteminin Kuvvetlendirilmesi Projesi, Ankara 2021; 3-İNCEOĞLU, Sibel/ARAT, Nihal/ DUYMAZ, Erkan; İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkına İlişkin Emsal Kararlar, Avrupa Konseyi, Haziran 2022, Tam Pozitif Reklam&Matbaa, Ankara; 4- YAMLI, Mehmet Sadık; Bireysel Başvuruda İdari Yargıya İlişkin İhlal Kararları,(Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Sisteminin Desteklenmesi Ortak Projesi, Şen Matbaa, Ankara 2016 gibi

kamu görevinden ihraç edilen personel ve FETÖ terör örgütü ile ilgi ve irtibat nedeniyle el konulan taşınır ve taşınmaz mallarla ilgili olarak birçok uyuşmazlık hala devam etmektedir. Bu uyuşmazlıklardan kesin hükme bağlanmayanlar açısından makul sürede yargılanma hakkının ihlaline ramak kalmıştır. Anılan davalarda ve dava öncesi aşamada çok iyi değerlendirmeler yapılması gerektiği açıktır. Zira bu davalar, öncelikle AYM önüne oradan da netice alınamazsa AİHM önüne gitme ihtimali yüksek davalardır. Bu nedenle özellikle AİHM önünde hak ihlali kararı alınmaması için adil yargılanma ve mülkiyet hakkına ilişkin tüm argümanlar idari yargı aşamasında hatta ilk derece mahkemesinde değerlendirilmelidir. **Yargılamalar, soyut kanıya göre değil, somut kanıta göre yapılmalıdır.** Bu noktada idari yargı yerleri ve idari yargıçlara büyük görev düşmektedir.

17 Yine düşünce ve ifade özgürlüğünün açıklanması ve örgütlenme özgürlüğünün korunması konusunda özellikle idari yargı yerlerindeki hakimlerin çok iyi bilinçlenmesi gerekir⁴². Zira güçlü iktidara yönelik bir takım söylemler ifade özgürlüğü kapsamında görülmeyerek disiplin cezası veya para cezasına konu edilebilmektedir. Bu noktada disiplin soruşturmasına veya diğer idari soruşturmalara konu edilen eylemin ifade özgürlüğü sınırlarını aşıp aşmadığı çok iyi tespit edilmelidir. Bunun için de bu konularda bilinçli olma ve konuya hakim olma gerekir. Kamu görevlisi olması nedeniyle idari hakim in baktığı davada kendisini devletin bir birimi veya tarafı olarak görmemesi gerekir. Özellikle avukatlıktan geçen hakimler noktasında bu tür eleştiriler zaman zaman kamuoyunda yapılmaktadır. Bu eleştirilerin bir çoğu mesnetsiz olmakla birlikte idari hakimlerin de önüne gelen dosyada yürütme organının sözcülüğünü veya savunuculuğu yapma gibi bir rolü de bulunmamaktadır. Bu tür izlenim verecek tavır ve davranışlardan kaçınılması, adil yargılanma hakkının ihlaline yol

⁴² Bu konuda Avrupa Konseyi ile ortak proje kapsamında çıkartılan kitaplar da bulunmaktadır. Örneğin, Anayasa Mahkemesinin İfade Özgürlüğü Konusunda Verdiği Kararların Özeti, Hazırlayanlar ŞEN Murat / KAPLAN Recep, Avrupa Konseyi, Türk Yargısının İfade Özgürlüğü Konusunda Kapasitesinin Güçlendirilmesi AB-AK Ortak Projesi, MatbamAjans&Reklam&Tanıtım, Ankara. Bu tür kitapların sayıları artırılarak görevdeki hakim ve savcılara dağıtılmasında fayda vardır.

açmama adına önem arz eder.

SONUÇ

İnsan hakkı ihlallerinin önlenmesi konusunda idari yargı yerlerinin iki türlü görevi vardır.

Bunlardan birincisi, idari yargı yerlerinin bizzat kendilerinin insan hakkı ihlali yapmamalarıdır. Bir başka deyişle adil yargılanma hakkının ve alt türevlerinin idari yargı yerlerince ihlal edilmemesidir. Bizim tespitlerimize göre, adil yargılanma hakkının ve alt türevlerinin ihlali nedeniyle, idari yargı yerlerinden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önüne giden ve kabul edilir bulunan başvurunun sayısı 87’dir.

İkincisi de idare işlevinin yerine getirilmesi esnasında ortaya çıkan kusurlu davranışlar nedeniyle oluşan yatay veya dikey insan hakkı ihlallerini yargılamaktır. Bizim tespitlerimize göre idare işlevinin kullanılması sonucu insan hakkının ihlali iddiasıyla AIHM’e yapılan başvurulardan 92 tanesi ciddi görerek kabul edilebilir bulmuştur.

Burada şu tespiti yapmadan geçemeyeceğiz: İdari yargı yerlerinin bizzat kendilerinin yaptığı ihlal sayısı 87 iken idare işlevinin yerine getirilmesi esnasında ortaya çıkan kusurlu davranışlar nedeniyle oluşan insan hakkı ihlallerini dikkate almadığı için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine taşınan ve ciddi bulunan uyuşmazlık sayısı 92 dir. Bu rakamlar birbirine yakın rakamlardır. Bu da gösteriyor ki ihlal sayısı itibariyle, idari yargı yerleri de tıpkı idare kadar insan hakkının ihlaline neden olmaktadır⁴³.

Arzu edilen, bu rakamların hiç olmaması veya sifıra yakın olmasıdır. Bunun için Mecellenin 1792. maddesinde sayılan vasıfları taşıyan idari yarı hakimleri yetiştirmek gerekir⁴⁴. Mecellenin 1792. maddesini özetleyecek olursak, tam donanımlı, tam donanımdan kaynaklanan özgüvene sahip, dürüst, yansız ve bağımsız yargıçlara, özellikle de idari yargı hakimlerine ihtiyacımız var.

⁴³ Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi) Editör SAĞLAM Musa, Avrupa Konseyi 2013, Şen Matbaa, Ankara.

⁴⁴ AVCI, Mustafa, “Mecelle’ye Göre Hâkimin Nitelikleri ve Yargılama Etiği”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y.7, S.27 (temmuz 2016), s. 46.

Kanıtı dayalı yaklaşımla yapılan idari yargılama sonucunda verilen yargı kararları, devletin hukuk devleti olma niteliğini güçlendirir. Kanıya dayalı yaklaşımla yapılan idari yargılama sonucunda verilen yargı kararları ise idarenin takdir yetkisini genişleterek toplumu polis devleti anlayışına sürükler. Başta idari yargı yerleri olmak üzere yargı organı içinde yer alan çeşitli mahkemeler veya makamlar yargılama yaparken kanıya dayalı bir yaklaşımı benimserlerse, yasaların herkese tarafsız ve adil uygulandığına ilişkin toplumdaki inanç erozyona uğrar. Nitekim eski Cumhurbaşkanı yardımcısı Sayın Fuat OKTAY, TBMM Plan ve Bütçe komisyonunun 16.07.2019 tarihinde saat 15.06'da başlayan ikinci oturumunda yaptığı konuşmada, **yasaların herkese tarafsız ve adil uygulandığını düşünenlerin oranının 2018 yılında yüzde 38,1 olduğunu beyan etmiştir**⁴⁵.

---

⁴⁵ <https://t24.com.tr/haber/cumhurbaskani-yardimci-oktay-halkin-yargiya-olan-guveni-yuzde-38,831549>, E.T. 18.08.2021.

KAYNAKLAR

- AKINCI, Müslüm; İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı, Turhan Kitapevi, Ankara 2008,
- ANAYURT Ömer; Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu, Ankara 2004,
- ATAY, Abdullah; Bireysel Başvuru Kararlarının İdari Yargıda Usul Kurallarının Yorumuna Etkisi, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021;
- AVCI, Mustafa; “Mecelle’ye Göre Hâkimin Nitelikleri ve Yargılama Etiği”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y.7, S.27 (temmuz 2016), s. 46.
- AYDIN, Öykü Didem; “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru” Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 4, 2011;
- BİLGİN Hüseyin; İnsan Hakları Tazminat Komisyonu, Terazi Hukuk Dergisi, 8.84, (2013): 80-85;
- BİLGİN, Hüseyin; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İdari Yargısına Yansımaları, 1. Baskı, Ankara 2014;
- BİLGİN, Hüseyin; İdari Yargı İçin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Uygulama Rehberi, Adalet Yayınevi, Ankara 2017.
- BİLİR, Faruk; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yargılama Yetkisi, Genişletilmiş 2.B., Ankara 2012;
- DEMİRKOL,Selami; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin İdari Davalarla İlgili Yargılama Ayrıntıları İhmal-İhlal (İki Resim Arasındaki Fark) Beta Yayınları, İstanbul 2020.
- DEMİRKOL, Selami; Devlet Birey Hukuk İlişkisi (Ders Notları) Beta Yayınları, İstanbul 2021, s.243-298;
- EKİNCİ, Hüseyin/SAĞLAM, Musa; 66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Şen Matbaa, 2012.
- GÖREN, Zafer; Türk Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru, Yetkin Hukuk Yayınları, Ankara 2013;

- GÖZLÜGÖL, Said Vakkas; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuzda Etkisi, Güncelleştirilmiş ve Genişletilmiş, 2. B, Ankara 2002.
- GÖZÜBÜYÜK A. Şeref / GÖLCÜKLÜ, Feyyaz; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yönetimi 13. Ek Protokole Göre Hazırlanıp Genişletilmiş 10. B, Ankara 2013.
- [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]})
- <https://t24.com.tr/haber/cumhurbaskani-yardimci-oktay-halkin-yargiya-olan-guveni-yuzde-38,831549>, et. 18.08.2021.
- İNCEOĞLU, Sibel/ARAT, Nihal/ DUYMAZ, Erkan; İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkına İlişkin Emsal Kararlar, Avrupa Konseyi, Haziran 2022, Tam Pozitif Reklam&Matbaa, Ankara;
- İNCEOĞLU, Sibel; Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği, Şen Matbaa, 2017, Ankara, s. 109-124.
- İNCEOĞLU, Sibel; İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı, Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler, Beta Yayınevi, 4. Bası, İstanbul 2013.
- KARAOSMANOĞLU, Fatih; İnsan Hakları, Güncelleştirilmiş 2.B, Ankara 2012;
- KAYA, Abdulkadir, İnsan Hakları Uygulamaları, Ankara, 2010.
- KILIÇ, Ayşe Funda, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Anayasal ve Kişisel Önem Kriteri, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7(1), 129-149;
- KILIÇ, Yavuz, "Hobbes, Locke ve Rousseau'da 'Doğa Durumu' Düşüncesi", <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/219966>, E.T. 07.08.2021.
- KILINÇ D. B. Türkiye'de Bireysel Başvuru Sisteminin Kurulması: Başarı Vaad Eden Bir Tecrübe, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 2015; 0(5): 571-587;
- KOÇAK, Nazım Taha, Tam Yargı Davaları, Seçkin Yayınevi, Ankara 2020;

- KOZANOĞLU, Gonca; Türk İdare Hukukunda Doğal Afetler Nedeniyle İdarenin Sorumluluğu, Adalet Yayınevi, Ankara 2020.
- KUYAKSİL, Ali; İnsan Hakları Bilgileri, Ankara, 2002.
- ÖĞÜTCÜ, Muhlis; Çevre Kanunundaki İdari Yaptırımlar, Adalet Yayınevi, Ankara 2022.
- ÖZBEY, Özcan; Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Birey Başvuru Hakkı, Adalet Yayınevi, Ankara 2013.
- ÖZLÜER, Özkaya, Ilgın; İdari Yaptırımların Özellikleri ve Çevre Kanunu, Ankara Barosu Dergisi, 2015/1, s.121-186.
- ÖZTOPRAK, Sezin, Çevre Hukukunda İdari Yaptırımlar, KTO Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 3.1, (2018): 41-78.
- POROY, Mehmet Akif, “Yatay İlişkilerde Pozitif Yükümlülük İnsan Haklarının Yatay İlişkilerde Geçerliliği” İstanbul Barosu Dergisi C. 80, Sayı: 3, Y. 2006.
- SAĞLAM Musa; Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabuledilebilirlik Kriterleri (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi) Avrupa Konseyi 2013, Şen Matbaa, Ankara.
- SUNAY, Reyhan, “İnsan HAKLARININ YATAY Etkisi ve Devletin Sorumluluğu”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 23, Sayı 1, Yıl 2015, s. 11.
- ŞEN Murat/KAPLAN Recep; Anayasa Mahkemesinin İfade Özgürlüğü Konusunda Verdiği Kararların Özeti, Avrupa Konseyi, Türk Yargısının İfade Özgürlüğü Konusunda Kapasitesinin Güçlendirilmesi AB-AK Ortak Projesi, MatbamAjans&Reklam&Tanıtım, Ankara.
- TAKCI Tuğçe, Türk ve Avrupa Hukukunda Temel Hak Boyutuyla Adil Yargılanma Hakkı, Adalet Yayınevi, Ankara 2017;
- TEZCAN, Durmuş/ERDEM M. Ruhan/SANCAKTAR Oğuz/ÖNOK, R. Murat; İnsan Hakları El Kitabı, 2. B, Ankara 2009.
- TURABİ, Selami; Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi, Seçkin Yayınevi, 3. Baskı, Ankara 2017.

- YALÇINÖZ, Bahadır; “Bireysel başvuruya konu olamayacak işlem ve kararlar” Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi Cilt 1, Sayı 2, s.187 - 206;
- YAMLI, Mehmet Sadık; Bireysel Başvuruda İdari Yargıya İlişkin İhlal Kararları,(Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Sisteminin Desteklenmesi Ortak Projesi, Şen Matbaa, Ankara 2016.
- Yargı Mensupları İçin Uluslararası Koruma Süreçleri El Kitabı, Türkiye'nin Ulusal İltica Sisteminin Kuvvetlendirilmesi Projesi, Ankara 2021.
- YILDIRIM Zeki, “ 6384 Sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun: İnsan Hakları İhlallerinin Çözümüne Dair Farklı Bir Yaklaşım” Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:17, Sayı :1-2 Ocak – Nisan 2013, s.1725 – 1756.
- ZRVANDYAN, Arman; İdari Yargıda Avrupa Adil Yargılanma Standartlarına İlişkin Emsal Kararlar, (Çeviri: Nilay Arat), Avrupa Konseyi/ FolkeBernadotte Akademisi, Mart 2021 Türkçe Baskısı, Tam Pozitif Reklamcılık ve Matbaacılık İç ve Dış Ticaret Ltd. Şti, Ankara.